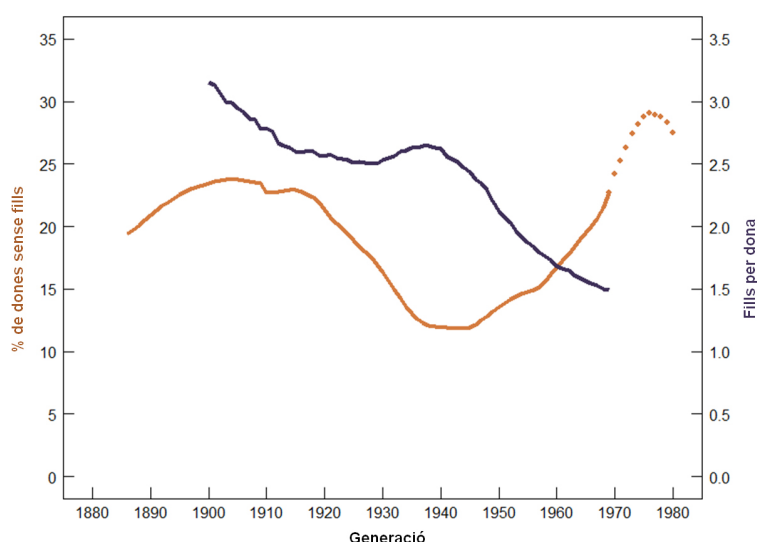

La infecunditat a Espanya: tic-tac, tic-tac, tic-tac !!!

Albert Esteve, Daniel Devolder i Andreu Domingo, Centre d'Estudis Demogràfics

Manca menys d'una dècada per a que les dones nascudes al 1975 assoleixin el mig segle d'existència i esdevinguin les més infecundes de totes les generacions nascudes a Espanya en els darrers 130 anys, període per al que disposem d'informació estadística. Molt probablement, una de cada quatre dones nascudes al 1975 no tindran fills quan arribin als 50 anys d'edat, moment en que des de la demografia es fa balanç de la descendència final de les generacions. Part d'aquesta infecunditat tindrà el seu origen a la frustració del projecte reproductiu d'aquestes dones i eventualment de les seves parelles. Aquesta dada, poc coneguda, s'ha anat covant any rere any per causes teòricament sabudes però difícils de discernir i quantificar. A societats, com la nostra, tan capficades per les conseqüències que l'envelliment de la població tindrà sobre la sostenibilitat de les pensions, la viabilitat d'un sistema de salut universal, l'augment de la dependència i les seves repercussions en la desigualtat de gènere o en la minva de la població en edat de treballar, sorprèn el poc debat que genera que una de cada quatre dones acabi per no tenir cap fill, en contra de les seves pròpies expectatives i desitjos. Per aquesta raó, el primer número de *Perspectives Demogràfiques*, una publicació científica sobre demografia destinada a tots els públics, està dedicat a les tendències i possibles causes de la infecunditat a Espanya.

FIGURA 1. Evolució de la infecunditat i descendència final de les generacions de dones nascudes a Espanya entre 1886 i 1980

Font: Elaboració CED amb dades del Moviment Natural de la Població i dels Censos de Població, INE.

Nota: Per a mesurar la infecunditat utilitzem el percentatge de dones de cada generació que als 50 anys d'edat no ha tingut cap fill (eix de l'esquerra). La descendència final correspon al número mitjà de fills d'una generació de dones als 50 anys d'edat (eix de la dreta). Els nivells d'infecunditat de les generacions que encara no han assolit els 50 anys d'edat -les nascudes entre 1966 i 1980- han estat estimats a partir dels nivells observats fins l'edat coneguda i l'evolució probable fins els 50 anys.

UNA INFECUNDITAT CREIXENT

La reducció progressiva de la fecunditat a Espanya només va ser interrompuda excepcionalment durant als anys del *baby boom*. La descendència final de les generacions de dones nascudes a Espanya entre 1886 i 1980 (Figura 1) es redueix a la meitat entre la generació de 1900 (3,15 fills per dona) fins la de 1969 (1,49 fills per dona). Generació rere generació, les dones han anat tenint menys fills a excepció de les nascudes entre 1930 i 1943, protagonistes del *baby boom*, que varen mantenir, i fins i tot de-passaren, els 2,5 fills per dona (ex. 2,64 fills a la generació de 1938).

Però mai totes les dones d'una generació van ser mares, i ara encara menys. Entre un 25% i un 30% de les nascudes a la segona meitat dels 70 no serà mare. Cal remuntar-se fins les genera-

cions nascudes abans de 1922 per a trobar nivells d'infecunditat semblants als actuals, tot i que aquestes mai no superaren el llindar del 25% de dones sense fills. La proporció de dones sense fills començà a caure a partir de la generació de 1922 fins la de 1944 (11,8% de dones sense fills), en que de nou creix sense interrupció fins les generacions més recents.

La relació entre infecunditat i descendència final no és lineal. Que un 20% de les dones nascudes entre 1986 i 1922 no tinguessin fills no va constituir cap obstacle per a que aquestes assolissin una descendència final superior als 2,5 fills per dona. L'alta infecunditat generacional de les dones es va compensar amb un número alt de fills entre les que sí en tingueren. No obstant, la caiguda de la infecunditat entre les generacions de 1930 i 1943 va ser clau per a sostenir i inclús superar els 2,5 fills per dona entre aquestes generacions del *baby boom*. Des de la generació de 1944, la relació entre descendència final i infecunditat es redueix, especialment entre les generacions més recents. La reducció dels 2,03 fills per dona de la generació de 1952 als 1,49 de la de 1969 s'explica principalment per l'augment de la infecunditat i, no tant, per la reducció en el número mitjà de fills que tenen les dones que han sigut mares.

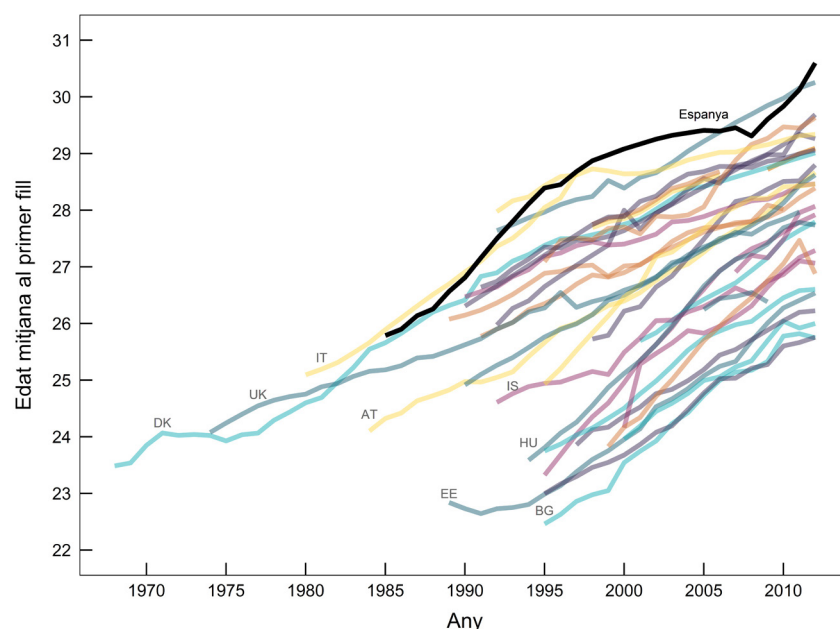
CAUSES I "CAUSES" DE LA INFECUNDITAT

Les raons per les quals les dones no tenen fills són diverses i conegudes malgrat que no sempre és possible quantificar-ne la importància (Devolder 2015). Sobre el paper, i en funció de l'edat, identifiquem cinc motius principals. Primer, trobem dones que per raons biològiques no poden tenir fills, el que en el vocabulari mèdic es coneix com infertilitat primària. Segon, n'hi ha que són fèrtils però que no desitgen tenir fills i mantenen aquesta decisió al llarg de la seva vida reproductiva, a la que anomenem infecunditat desitjada. Tercer, també es dona el cas d'aquelles que poden i voldrien tenir fills però no s'ho plantegen perquè consideren que són massa joves per a tenir-los, el que etiquetarem com a infecunditat normativa, ja que s'articula en funció de l'edat en que socialment es considera adient ser mare. En quart lloc, hem de comptar amb aquelles dones que poden i volen tenir fills i estan a les edats socialment considerades per ser mare però que decideixen posposar la decisió uns anys perquè no reuneixen les condi-

cions familiars i/o materials òptimes per a assumir els costos de la reproducció, situació que podríem nominar com a infecunditat transitòria. En cinquè lloc, i per últim, s'afegeixen aquelles dones que quan decideixen tenir fills, amb o sense les condicions que uns anys abans jutjaven indispensables, no els tenen perquè no es queden embarassades, experimentant condicions de baixa fertilitat o infertilitat sobrevinguda amb l'edat, que augmenta especialment a partir dels 35 anys.

De tots aquests motius, quins haurem de considerar els més importants? Amb les (poquíssimes) dades disponibles a Espanya no és possible donar una resposta definitiva a aquesta pregunta però podem, d'entrada, descartar algunes hipòtesis. La infertilitat primària té un nivell baix i constant en el temps de l'ordre del 2% i no és la responsable dels elevats nivells d'infecunditat a Espanya. Encara més, les tècniques de reproducció assistida han contribuït a reduir els nivells d'infertilitat primària i la sobrevinguda amb l'edat. Per un altre costat, les dones que no desitgen tenir fills i mantenen aquesta decisió al llarg de la seva vida fèrtil són una minoria, sempre inferior al 5% segons les dades de les darreres enquestes de

FIGURA 2. Evolució de l'edat mitjana al primer fill a 35 països europeus, 1970-2012

Font: Elaboració CED amb dades Eurostat.

fecunditat publicades a Espanya. De fet, Espanya és un dels països de la Unió Europea amb la major distància entre el número de fills desitjats i el número tingut (Castro-Martín, Seiz-Puyuelo, 2014). Tampoc podem atribuir l'augment de la infecunditat al fet que les

dones no es plantegin tenir fills els primers anys de la seva vida fèrtil, posem entre els 15 i 25 anys d'edat. A aquestes edats, les dones que són mares representen una minoria i encara resten suficients anys per a tenir fills. Tot apunta a que els nivells d'infecunditat actuals estan associats al retard de l'edat a la primera maternitat i les condicions materials i conjugals que envolten la decisió de tenir fills entre els 25 i 40 anys d'edat.

UN INSUPORTABLE AJORNAMENT

Espanya encapçala el retard a la maternitat a Europa, essent l'edat al primer fill de les més elevades del món a l'actualitat (Figura 2). Entre 1985 i 2012, l'edat mitjana a la primera maternitat de les dones espanyoles s'ha aplaçat dels 26 als 30 anys i mig. Aquest augment indica, a la pràctica, un desplaçament de la finestra d'anys en els que les dones es plantegen tenir fills, per situar-la en unes edats en les que la fertilitat cau de forma accelerada.

El retard de l'edat mitjana al primer fill, especialment entre els 25 i 35 anys d'edat, té conseqüències directes en els nivells finals d'infecunditat (Figura 3). El distanciament entre generacions en les edats centrals de la vida fèrtil d'una dona, dels 25 als 35 anys d'edat, és la prova gràfica més evident de l'ajornament a l'edat al primer fill: és a aquestes edats quan les diferències entre generacions assoleixen valors màxims. Malgrat que després es redueixi a edats més avançades, les generacions més joves no recuperen tota la maternitat perduda abans dels 35 anys i acaben amb una proporció menor de mares. És important assenyalar també que quan l'edat mitjana a la primera maternitat se situa en els nivells actuals al voltant dels 30 anys, els efectes d'un retard major es magnifiquen. A aquests nivells, el retard d'un any addicional de la primera maternitat es tradueix en un increment final de prop de 2 punts a la proporció final de dones sense fills.

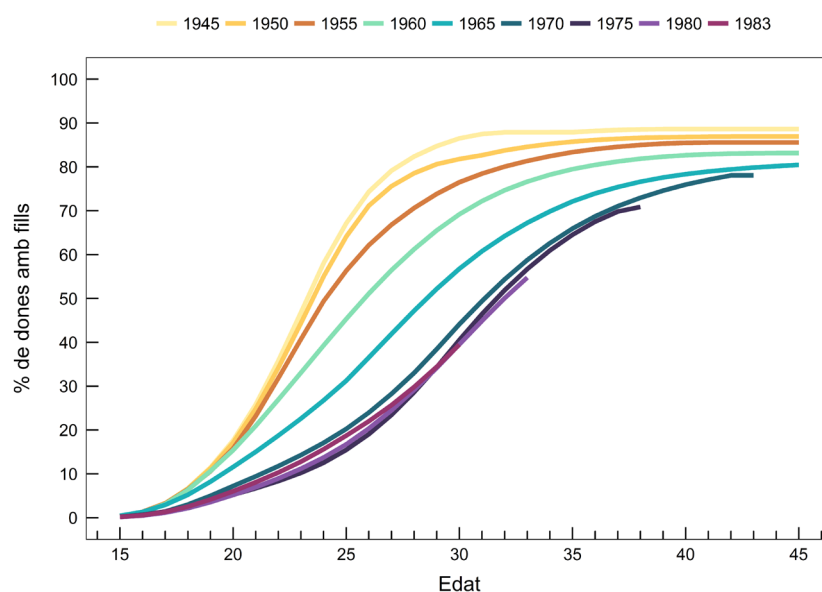
LA FRUSTRACIÓ DELS PROJECTES REPRODUCTIUS

Fins aquí la demografia ha acomplert la seva primera missió de mostrar i demostrar que la creixent infecunditat a Espanya està

associada al retard de l'edat al primer fill. Ara cal profunditzar en les causes d'aquest retard. Sabem que no existeix una actitud contrària a tenir fills i que més aviat el retard es deu a la dificultat de reunir les condicions familiars i materials que facin viable la maternitat. Una dificultat que obliga a ajornar la decisió fins a unes edats en les que la fertilitat entra en rendiments decreixents, truncant els projectes reproductius de dones i homes.

Quant a les condicions demogràfiques que afecten la formació de la família, no podem obviar la situació del mercat matrimonial. Bona part de la infecunditat de les generacions nascudes abans de 1922 estava relacionada amb una elevada solteria definitiva en un mercat matrimonial molt rígid. Ara, en unes condicions més flexibles, trobem, no obstant, una proporció molt elevada de gent jove que no viu en parella a les edats de major fertilitat. Moltes d'aquestes

FIGURA 3. Proporció de dones amb fills per edat i generació, Espanya

Font: Elaboració CED amb dades del Moviment Natural de la Població i dels Censos de Població, INE.

Nota: A l'eix vertical representem la proporció de dones amb fills i a l'eix horitzontal l'edat. les distintes corbes del gràfic mostren la proporció de dones que han tingut fills per edat i per a nou generacions nascudes entre 1945 i 1983.

persones han tingut una o més parelles en el passat. En realitat, no existeix un problema d'escassetat d'homes i dones, en el sentit més estricte del nombre. Si no, una manca d'acord, i correspondència entre les expectatives de dones i homes en el mercat matrimonial (Esteve, García, Permanyer, 2012). Sens dubte, aquest aspecte està dificultant la formació de parelles estables i disposades a tenir fills en condicions d'igualtat. De l'estudi comparatiu amb altres països

desenvolupats (Esping-Andersen i Billari, 2015), es conclou que la consecució d'una carrera professional cada vegada més competitiva i, especialment per a les dones, la cerca d'una parella que pugui compartir equitativament el projecte reproductiu, quan l'Estat s'inhibeix, o es redueix a la retòrica pro-natalista, són les grans responsables d'aquest insuportable ajornament en la fecunditat. Ja fa anys, s'havia encunyat el terme "Transició familiar", per a referir-se a aquesta creixent constricció (Cabrè, 2007). A Espanya encara avui, la distribució de rols dins de la llar és asimètrica i es torna més desigual quan arriben els fills.

Però cal no oblidar les condicions materials. La frustració dels projectes reproductius de les espanyoles i els espanyols, incloent l'assumpció de la infecunditat com a opció, no pot entendre's sense la manca de recolzament real a la conciliació de la vida familiar i laboral, sense una aposta decidida a la promoció de joves i dones, i amb una política en general basada en l'extensió de la desregulació i la inseguretat. L'atur, el treball precari, l'accés a l'habitatge, la consolidació laboral, les llargues jornades, els baixos salaris i les escasses polítiques públiques no ajuden a la reproducció. Ni tampoc ho fan les butxaques del jovent ni les polítiques de recolzament a la reproducció (ex. educació pre-escolar gratuïta). Si a tot això afegim que el cost majoritari de la reproducció recau sobre les dones, la infecunditat està servida.

En unes generacions cada cop més longeves, el temps destinat a la reproducció s'encongeix, competint a sobre amb el temps caracteritzat pel finançament de les carreres professionals. La reproducció té uns costos (d'oportunitat, de temps, i de recursos) i, en conseqüència, resulta una decisió que demana una certa seguretat de present i de futur per a poder assumir-los. En molts pocs anys ens

veiem obligats a decidir sobre la nostra reproducció, fet que condicionarà per sempre la nostra disponibilitat de parentiu.

DECISIONS INAJORNABLES

Com a societat, hauríem de plantejar-nos l'assignació de recursos a les nostres vides i incorporar la criança dels fills a les primeres edats com un pilar més de l'estat de benestar, sabent, com sabem, que ens enfrontem a la creixent frustració dels projectes reproductius d'una part considerable de la ciutadania. L'ajustament dels projectes reproductius i de les exigències professionals de dones i homes, s'ha convertit en la quadratura del cercle de les nostres societats. La transició familiar basada en la assumpció de valors de gènere igualitaris necessita del recolzament institucional. Ens hem acostumat a carregar a les espatlles de les dones i de les joves generacions les responsabilitats de la reproducció, apressant-les amb el conegut rellotge biològic i, no obstant, aquestes busques marquen les hores de la nostra societat en el seu conjunt i mesuren, res més ni res menys, que la distància que ens separa d'una societat més justa i igualitària, de la que tots en som responsables. Començant per les nostres institucions.

La Demografia té molt a dir sobre aquest procés que condiciona vides privades i evolucions col·lectives que ens empenyen a decisions públiques, però per a poder respondre a aquest repte és necessària la voluntat institucional de produir més i millors dades sobre la infecunditat a Espanya.

Referències bibliogràfiques

Cabrè, A. (1995) "Notes sobre la Transició familiar". *Transcripció de la ponència presentada en las Jornadas sobre "Familia i canvi social"*, per a l'Associació de Nacions Unides a Espanya, Barcelona, 1994. Papers de Demografia, núm. 96.

Castro-Martín, T., Seiz-Puyuelo, M. (2014) *La transformació de las familias en España desde una perspectiva socio-demogràfica en VII Informe sobre la exclusión y desarrollo social en España*: Fundació FOESSA.

Devolder, D. (2015) "Fecundidad: fac-

tores de la baja fecundidad en España".

Torres Albero, C. (Ed.), España 2015. Situación social. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, pp. 85-95.

Esping-Andersen, G., & Billari, F. C. (2015). Re-theorizing Family Demographics. *Population and Development Review*, 41(1), 1-31.

Esteve, A., García-Román, J., & Permanyer, I. (2012). "The Gender-Gap Reversal in Education and Its Effect on Union Formation: The End of Hypergamy?". *Population and Development Review*, 38(3), 535-546.

Correspondència dirigida a:

Albert Esteve aesteve@ced.uab.es

Crèdits

Idea original: Albert Esteve, Daniel Devolder i Andreu Domingo. Anàlisi de dades: Daniel Devolder. Redacció: Albert Esteve i Andreu Domingo. Revisió i comentaris: Rocío Treviño.

Edició de gràfics: Anna Turu.

Cita

Esteve, A., Devolder, D., Domingo, A., (2016) "La infecunditat a Espanya: tic-tac, tic-tac, tic-tac!!!", *Perspectives Demogràfiques*, 1: 1-4.

DOI

<https://doi.org/10.46710/ced.pd.cat.1>

Enllaç url

<http://ced.uab.cat/difusio/butlletiperspectives-demografiques>

Contacte

Centre d'Estudis Demogràfics.
Carrer de Ca n'Altayó, Edifici E2
Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra / Barcelona
Espanya
Telèfon: +34 93 5813060
Mail: demog@ced.uab.cat
ced.uab.cat